

R e n e s a n č n í   f i l o s o f i e

Mikuláš Kusánský

/zdroj výpisků: prof. Pavel Floss, *Mikuláš Kusánský - Život a dílo renesančního filosofa, matematika a politika*, Vyšehrad 2001/

Ž i v o t

- * 1401, městečko Kues na řece Mosele; otec Henne Chrypffs (Krebs, loďař. rodina) zámožný podnikatel, loďař, vinař; tehdy to tam rozkvétalo zemědělstvím a obchodem /po řece s cel. západ. a již. Evropou/; Silvio Piccolomini (pap. Pius II.) si cenil společenosti a podnikavosti lidu tam /x Itálii/
- **rozpory s otcem** /on studium a knihy, otec: loďař/ → ani jeho jméno si nenechal, dal si Kusáns /podle Kues/, ve 12 odchod z domu
- **vlastnosti**: mladý MK šetrný, skromný, podnikavý, ctižádostivý, tvrdý k sobě i jiným; jako církev. politik redukoval spánek na 4 hodiny denně; uměl nařít i popravu
- po odchodu z rod. žil na hradě Manderscheidu
- s Ulrichem M /syn pána/ 2 roky (asi 1413-1414) studium v nizoz. Deventeru, škola řádu *Fratres vitae communis*; měli vyučovat a duch. vést měšť. mládež; zde se seznámil s **devotio moderna** (hledání niterné vroucnosti víry x pouze rituální vnějšnosti - to podníceno pův. v Čechách, milíčovské reform. hnutí; základ. niz. d.m. Geert Groot dlel v Praze, když tu působil Milíč; Radewijn, pokrač., stud. na PražUniv.)
- MK a Ulrich M. pak → Heidelberg, univ. (zaps. 1416)
- nepříznivo, duch Marsilia z Inghen (1330-1396) dávno vyprchal → MK → Padova univ. (práva, ale zejm. spíše filosofie, teol., přírod. vědy); 1417-22 posl. P. Beldomandise /astrologie, hudba, matematika/; MK miluje matematiku, seznam. se s Paolo del Pozzo Toscanellim (1397-1482), později znamen. matematik a geogr; krátké polemiky s MK o matice
- v Pad. potkal Gulianiho Cesariniho, kard. a pap. legáta /organ. kříž. výpravy x Čechům; vůdce basilej. sněmu, později sněm opustil - 1433/; GC uvedl MK do politiky círk. a svět.
- MK s ním přešel od konciliaristů do opač. tábora
- Padova = duch ital. humanismu a rané renes.
- Salutati → jeho žák Leonardo Bruni (Aretino, + 1444) : překlady Platóna /Apol., Kritón, Gorg., Faidón/, taky Aristotela
- 2. žák Salutatiho Poggio Bracciolini - objevil řadu dosud neznám. rukopisů /Quintillianus, Cicero/ - MK poznal toto v okruhu kard. Orsiniho - /později jeho sekretářem/
- mnich Ambrogio Traversari, další výz. humanista - překl. cír. otce, Dionýsia Areopagitu; Epikura, předsofistiky
- **MK vystudovalv Padově práva**, ale nevěn. se jim /prohrál 1. soud. při/ → v círk. správě, nejdřív malá, pak větší místa v klášterech, v kostelech
- **filosofii stud. v Kolíně** /u domin. Heimerika van den Velde (1425)/, učil tam právo na kated. škole
- zde se setk. s dílem Ekhardta (nedop. ho ale pro širší známost mezi lidmi, i když uznává jeho moudrost), novoplatoniků /Pseudodionýsia, nov. Raymunda Lulla/
- stal se nakonec sekret. kard. Orsiniho
- **účast na basilej. koncilu** s Cesarinim, aktiv. jedná s husit. vyslanci
- 2.pol. 30.let papež. poselstvo do Cařihradu, svír. Turky; sezn. se s dílem východ. otců
- 1437 - usiluje o smíření všech mož. rozhádaných stran v Evropě /císař-pap., V a Z cír., koncilu a kurie/
- 1438 koncil ve Ferrare, Florencii (1439), o vyrov. s V církví (pomoc v boji x Turkům)
- zde sezn. s byzant. novoplat. Gemisthem Plethonem (1355-1450), hl. mluv. byzan. deleg., a jeho ital. žákem kard. Bessarionem (1399/1400-1472)
- 40.léta - politika, pap. zmocněnec sněmů v Mohuči (1441), Frankfurtu (1442), Norimberku (1444) - přízv. "Herkules Eugenianů" /hájl energic. pozice tehd. pap. Evžena IV./
- 1447 Říše uznává pap. Mikuláše V., MK se zasloužil, že uzavř. s ním 1448 v Aschenbachu konkordát
- a → kardinálem → 1450 příchod do Říma; chce z Ř. udělat duchov. amoc. centrum Z křesťan.
- 1450 i vysvěc. na biskupa brixen., prosazuje círk. reformu v Něm. a Nizozemí, únav. cestování, inspek. atd.
- **konflikty**: 1452 se jej pokusili zabít lidi z cír. mnich mu prý podal otrávený kříž k políbení; 1454 opět konflikt, s hrab. Sisgis. Tyrolským, opět mu šlo o život; MK nebyl konflik. , spíše schop. vyjednávač
- posled. 6 let života spíše koncetr. na filosofii
- + 1464 v mal. ital. městě Todí, při papež. poslání, pohřben v kostele San Pietro in Vincoli v Římě, srdce zadrženo na chóru kostela v Kues

Přehled děl MK

- od 1430 *Sermones*
- *Sermo I - In principio erat Verbum* (patrně Vánoce 1430)
- 1433-34 *De concordantia catholica*
- 1440 (dokončeno) *De docta ignorantia* I-III
- 1442 *De coniecturis*
- 1445-7 *Opuscula* (*De Deo abscondito; De quaerendo Deum; De filiatione Dei; De dato patris luminum; Coniectura de ultimis diebus; De genesi*)
- 1445-59 Matematické spisy
- 1449 *Apologia doctae ignorantiae*
- 1450 *Idiota de sapientia; Idiota de mente; Idiota de staticis experimentis*
- 1453 *De pace fidei cum epistola ad Ioannem de Segovia*
- 1453 (dokončeno) *De visione Dei*
- 1458 *De beryllo*
- 1459 *De principio*
- 1460 *De possest*
- 1460-61 *Cribratio Alcorani*
- 1461-62 *De non-aliud*
- 1462-63 *De ludo globi*
- 1462-63 *De venatione sapientiae*
- 1463-64 *Compendium*
- 1464 *De apice theoriae*

ÚVOD DO ČETBY SPISŮ MIKULÁŠE KUSÁNSKÉHO

/pouze nadpisy označ. říms. číslicemi jsou původ. dělení z knihy/

I. Prolegomena

obecný význam MK

- vlivný, mocný, všestranný, v centru duch. dění Západu, ale nezaložil teol. ani filos. školu, bez přím. žáků
- v 16.stol. vliv na Koperníka, Carola Bovilla, G. Bruna
- v 17.stol. zapomenut, výjimečně ne, u nás např. ne JAKomenský
- osvícenství a klasic. něm. fil. - považován jen za předch. G. Bruna /tj. myšl. *coincidentia oppositorum* - CI považuje Umberto Eco za klíčovou MK myšlenku/
- 19.stol. histor. fil. jej považují za myslitele II. řádu, teprve filosofové jako Jaspers a Heinrich Rombach jej řadí na před. místo v dějinách fil.
- Rombach: MK :
  - 1/ zakládá nový typ ontologie (předchůdce funkcionáln.-systémového a strukturálního myšlení)
  - 2/ tvoří filos. základy exakt. matem. přírod. věd
- PF: do jisté míry je MK dílo celek, kt. je skloubením různorodých názorů, těžko vyložitel. jedním jasným, bezprobl. výkladem
- spis *De pace fidei* - určitý předchůdce ekumeny

filosofie 14. až 16.století

- hl. rys: novátor. rozlet, touha po novém, vrcholí v program. eklekticismu /e.g. Komens. učít. J.H. Alsted/
- v umění pozd. renes. toho obdobou manýristismus
- předchozí scholastika racionalistická, sevřenější, systematick.; také od 17.stol. fil. exaktnější, systematick.
- novátorství renes. fil = často kritická, bořivá podoba (radik. nominalismus)
- jindy skladbná podoba - Eckhart, Kusánus, Ficino, Paracelsus, Patrizzi
- renes. otevřena (x scholast.) mnoha podnětům, velmi široká pramenná základna → později kritizuje R.Descartes (navrhuje metodologický rigorismus), ovšem i RD navazuje na J. Aconcía a J. Zabarellu
- už v pozdní renes. se hledá způsob, metoda, jak široké vědění metodicky zvládnout

- Descartes = dualismus, kvantitativismus, mechanismus - příliš úzká ideová základna nové filosofie (PF) → retardujícím momentem později

Kusánův styl psaní

- odkojen devotio moderna; filos. hledač a novátor, také u fil. a teol. textů
- opouští defin. s c h o l a s t i c. d i s k u r s (inic. Abelardem v *Sic et non* - užitý jak v Akvin. sumách, tak u *quaestiones disputatae*) = (1) shrnutí všech reprezentativ. tvrzení pro a proti jednotl. filos. a teol. problémů, (2) jejich analýza (3) vyslovení závěrečné teze
- nepíše scholast. zevrubně, spíše n a d h a z u j e t e z e → K spisy spíše filos. rozvrhy (ne system. traktáty)
- rezignuje záměrně na zevrubnost a "objektivitu" scholastiky (ovšem pokus o objekt. teze z konce života viz *De non-aliud a De apice theoriae*)
- scholast. objektivita dána paradigm. poznání = ADEQUATIO (shoda) rozumu s poznávanou věcí
- x **Kusánus** - ASSIMILATIO - vytváření takových kognit. "obrazů" věcí, jimiž si je naše mysl připodobňuje
- nic mimo lids. mysl neuchopujeme přímo → pomáháme si příklady, přibližují nás k poznávanému
- u zákl. metaf. a teol. problémů dokonce nestačí jedna, ale celá síť analogií, jejich pluralita vede aspoň trochu k pochopení
- pokud píše v dialogích (někdy jednou z postav, v *De apice th.* dokonce explic.), tak proto, aby živou a přehlednou formou předvedl čtenáři své názory a vyzýval k domýšlení (x Platon - společné hledání pravdy, neidentifikuje se s žádnou postavou)

status renaissance - status Kusána

- HUMANISMUS (PF:) - konec. 14.stol., raná epocha renaissance
- (PF:) v umění nikdo nepochybuje, že renes. samostatná epocha, ale ve filosofii a přír. vědách pochybnosti
- renes. ve fil. a přír. vědách prý jen p ř e c h o d n é o b d o b í, začátek emancipace fil. od teol.
- PF: netřeba přehánět ani, že zrození modernity, ani že příliš poplat. středověku, konečně právě v ren. napsáno *Kladivo na čarodějnice* (hony na čarodějnice vrcholily 1550 až 1650, vrchol zaalp. renaissance)
- person. triáda **Kusánus** - **Koperník** - **Paracelsus** (středověk: Aristotelés - Ptolemaios - Galénos)
- MK chápán dokonce jako přechod mezi středověkem a renesancí /tj. zde raným novověkem/ - i dnes, tj. u někt. pozitiv., scient. a marxistů - Hans Blumenberg - *Die Legitimität der Neuzeit* - K. prý sice někdy novověčtější, ale protože chce zachránit středověk, tak jen naznačuje to, co prý řekl naplno až Bruno

hlavní rysy novátorství renesančního myšlení

- celek jsoucího přestává být chápán jako hierarchicky zbudovaná stavba
- nyní jako vrstevnatě uspořádané univerzum
- vše se v něm všemu podobá - detailně rozprac. s c h é m a t a a n a l o g i e vesmír-člověk-lids.výtvory
- revize, kritika Aristotela → r e d u k c e k a t e g o r i í na 2:

<ul style="list-style-type: none"> - (1) LOCUS (místo, nyní SPATIUM, prostor) - a - (2) RELATIO (vztah) 	}	+ substancionaliz. je (dali jim vlastnosti Ar substance)
--	---	--
- T. Campanella - prostor = první substance
- G. Bruno - prostor = jediná substance
- Patrizzi - prostor něčím stojícím nad substancí, hypostaze
- B. Telesio (senzualista) - prostor = nehmotný předpoklad existence všech smyslově vnímatelných věcí
- izomorfní pojetí prostoru → větš. pozornost zkoumání vzájem. VZTAHŮ a vlivů věcí, jejich proporce vyjadřovány matematicky → RELATIO není něco akcidentálního, ale podstatné pro zkoumání věcí
- **Kusánus** - otevřel tyto tendence 2 věcmi
- (1) koncepce neohraničitelného prostoru
- (2) nekonečnost vztahů nekoneč. počtu věcí v něm
- m a t e m a t i k a - nesouvisela s korpuskulární identifikací (ta typic. v novověku)
- není v rozporu s přesvědčením, že makrokosmos k v a l i t a t i v n ě rozrůzněn
- univerzum = velký živý organismus, vše včetně hmoty oživeno
- s t ř e d o v ě k - formy, esence → r e n e s.: duchové růz. forem dokonalosti, vše pronikají a řídí
- a l c h y m i e a přiroz. magie - zkoumají přírodu, přední disciplíny, skryté síly, kvality věcí

- **priorizace krásy** - pravda i dobro nahlíženy jejím prizmatem, estetic. nároky hlavní
- **elegance** (krása mluvy, zprostředkování mezi lids. duchem a realitou) a **pravdivé poznání neoddělitelné**
- **renes. antropologie** = jádro ren. estetiky - člověk = obraz Boha intelektem, svobodnou vůlí a především schopností tvořit: je druhým stvořitelem - stojí ve středu univerza /Pomponazzi/, koncentruje v sobě jeho dokonalost, a proto je bytostí s mimořádným důstojenstvím - je správce stvoření, ne vykořis. přírody!, má kultivovat a v intencích Stvořitelových dotvářet

Kusáns - zdroje jeho filosofie

- (v 16./ 17.stol. Descartes vědomě revoluč. ahistorický)
- v 15.stol. Kusáns - revoluč. tradicionalista -
- **inspirován**
  - **nejhlouběji** novoplatonismem : Proklem (zárodky nauky o kontrakci, *Elementa theologiae*, 103. propozice) a Dionýsiem (Areopagitou)
  - augustin. iluminismem, modif. chartreskou školou
  - Eckhartem
  - další vlivy: lullismus a hermetismus
- zákl. myšlenka *coincidentia oppositorum* prý jej napadla v mystic. zážitku (oslnění) na širém, nekoneč. moři
- c.o. = shoda protiv všech koneč. věcí v jejich nekoneč. Základu
- má to jistě původ v jeho touze po dobovém překonání lids. sporů (církve-husiti; V - Z křesť) v Bohu
- **nominalismus** zavedl mezi niter. zbož. křesťana a Boha bolest. distanci, ztrátu důvěry v tomto vztahu
- Ockham: Bůh by mohl chtít, aby ho člověk nenáviděl (experiment s pojmem absolutní moci Boží) -
- Mikuláš z Autrecourtu /ótrekúru/ ještě radikálnější; (PF:) MzA = největ. destruktor scholastiky
- původ toho odcizení Boha - voluntarist. pojetí Boha (už inicioval Jan Duns Scottus)
- 14.st. - oddělení toho, co vrchol. scholast. syntet. (Bůh-stvoření; rozum-víra; teol.-filos.; nábož.-politika)
- **vytváří**
  - (1) nový koncept univerza (2) lidské mysli (3) hledá neadekvát. jméno pro Boha
- opírá se o tradici, ale též **kritizuje**, byť si váží /pythag. + platon. pojetí čísel, Arist. princip sporu, jeho dualist. pojetí látky a formy, jeho pasivní pojetí privace, novoplat. koncepci duše světa, Albertovy výklady přírody ovliv. arab. fil./
- kritizuje i své autority - Prokla a Diviše např. i pro novoplat. hierarch. schéma

II. Kusánovo pojetí Boha a univerza

rané prameny MK myšlení

- (1) kázání *In principio erat verbum* /již kol. r. 1430/
- (2) lullismus a hermetismus
- (3) augustinismus
- v IPEV řeší zákl. křest. teol. témata: povaha bytí Božího, jeho trojjedinost, vztahy tří Božs. osob, důvod a smysl vtělení druhé Boží osoby, tj. slova, Ježíše Krista
- triadické chápání světa a člověka; christolog. úvahy → význam. antropol. důsledky
- srovnává jména pro Boha - mají ho růz. náboženství a národy vzděl. i nevzděl. → spojuje to lidstvo
- MK: Bůh dostává růz. jména, přesto že je všude a ve všem jeden
- kromě Boha není nic nejvyššího a nekonečného, je jednoduchý
- (PF:) zde tedy ještě MK nechápe svět (stvoření) jako nekonečné univ. (to až v *De Docta Ignorantia*)

učená nevědomost

- **učená nevědomost** - neadekvátnější metoda, jak poznat Boha + jak o B. nejméně problematicky mluvit
- běžné vědění se opírá
  - (1) o smyslové vnímání, to zachycuje jen povrch věcí /→ někdy klame/
  - (2) o rozum, omezený, realizuje se jen v rozlišování
- ale Bůh je nehmotná, nekonečná bytost, nepředstavitelně nás přesahuje
- MK se opírá o Divišovu negativ. teologii, uznává její větší pravdivost než pozit. teologie, ale neuspokojuje
- negat. teol. nemůže být vyvrchol. "posvátné disciplíny" teol.; je pouze nástrojem očištění lids. mysli od neadekvát. představ o Bohu

- Diviš a MK chtějí proniknout z roviny pouze jsoucího do sféry "nadsoucího" (HYPERÚSIOS)
- (Div.) MK: nelze říci ani že Bůh je, ani že není, ani že je a není, ani to všechno pospolu, neboť Bůh stojí mimo a nad všemi těmito tvrzeními
- nároky na "nadsoucnost" splňuje nejlépe idea (absolut.) nekonečnosti, tj. dle MK Boha
- MK: MAXIMITAS = INFINITAS ABSOLUTA
- bůh má i jiná jména, ale pro MK má největ. význam v ontoteol. IA (i na kon. života tvrdí, že Bůh = POSSE INFINITUM "nekonečné moci" - spis *De apice theoriae*)

základní ontol. teol. triáda

- Bůh = absol. bytost, odpoutána od vší omezenosti, → v pravém smyslu nekonečná → nevyslovitelně převyšující všechna jednotlivá jsoucna (*De docta ignor.*)
- mezi Bohem (absol. maximem) a koneč. jednotlivinami není nepřeklenutelná propast, ale univerzum
- z á k l a d n í t r í á d a
  - (1) Bůh
  - (2) univerzum - prostředkuje mezi absol. maximem (1) a koneč. jednotlivinami (3)
  - (3) jednotliviny
- (2) = veškerenstvo, vesmír, svět - soubor všech jednotlivě existuj. jsoucna
- MK: (2) není jen soubor jednotlivin, je to naopak, právě (2) zakládá existenci rozdílných jednotlivin (3)
- jednota konstitutivní, ne mnohost; Bytí a jedno (tradič. nauka o transcendentáliích) bytost. a neodděl. souvisejí
- (2) = jednota a nerozdílnost, mnohost a rozdíl. z ní vzniká až podle řádu přírody - i v podobě protikladnosti

"skloubenost" - CONTRACTIO

- Rombach: nauka o kontrakci středobodem MK filosofie
- **Proklos** to inicioval: "bytí je život i rozum, v životě je bytí i rozum, v rozumu (nús) bytí i život".
- MK používá termín v subs. adj. i adverb. tvaru
- vlastnosti (1) - MAXIMITAS (IA) + nekonečnost + jednota
- vlastnosti (2) - jako (1), ale v omezené, "skloubené" podobě
- (2) je konečná nekonečnost - kontrakce absolutní nekonečnosti (1)
- všechny (3) jsou zase různými kontrakcemi (2)
- každá bytost je jedineč. a zvláštním způsobem tímto univerzem a všechny ostatní věci jsou v ní prostřed. univerza (MEDIANTE UNIVERSO) skloubeny po jejím způsobu
- každá věc kontrahuje po způsobu své specif. povahy
- kontr. dvojí: (I) na úrovni druhu / (II) jednotliviny (I - člověk v sobě skloubuje univerzum "lidský", pes "psoverský", medvěd "medvědovský")
- existují jak obecněj. formy kontr., tak i individuální kontr. = završení procesu gradace skloubenosti
- (1) Bůh = jednota absolutní
- (2) univerzum = jednota kontrahovaná
- mezi (2) a (3) stojí několik úrovní vzájemně se kontrahujících jednot
- MK v Docta II, 6.kap. rozlišuje 4 ú r o v n ě u n i v e r z a l i t y
  - 1. univerzum - původ. univerz. jednota veškerenstva
  - 2. kontrakce 1. - deset kategorií (obecností)
  - 3. rody a druhy jako kontrakce 2.
  - 4. jednotliviny jako kontrakce 3.
- kontrakce je tedy urč. proces; MK tím navazuje na spor o povahu univerzálií, je to jeho řešení
- nauka o dokonalosti jako kontrakci → eliminace negat. antropomorfismu viz důsledky inovace kosmologie

[spor o univerzálie]

- formulace: Porfýrios - Boethios - doplnění Abelard
- 2 základ. pozice
  - (1) realismus - obec. pojmy existují reálně
  - (2) antirealismus (později nominalismus) - obec. pojmy existují jen intencionálně, pouze v našem poznávajícím intelektu
- MK se svým učením o kontrakci staví mezi obě pozice
- hlásí se k umírn. realistům /in rebus/ - MK: univerz. neexistují ve věcech aktuálně, ale jen kontrahované
- x nominalistům ale - kontrakč. povaha obec. pojmů neznamená, že jsou jen výtvorem našeho rozumu
- analogie s geometrií - přímky a plochy přítomny v tělese jako univerz. kontrah. přítomny ve věcech
- MK: UNIVERSALIA, GENERALIA ET SPECIALIA - vzájemně se kontrahující roviny jednot -jedineč. způsobem výsledně skloubeny v každém konkrétním člověku → "všechno univerzální, rodové a druhové v tobě, Juliáne, julianizuje" (*De coniecturis*)

- (PF:) takto každá jednotlivina požívá absolutnosti, tj. neopakovatelnosti jejího způsobu kontrakce univerza
- reálně (IN ACTU) jsou jen Bůh /jedinec. všeobecnina/ a jednotliviny /skloubují v sobě všechny stupně obecnosti vycházející z Boha/ → jednotliviny se podílejí na urč. formě nekonečnosti univerza, ne prostorové, ale početní a vztahové (protože nekoneč. počtem individuí existuje nekoneč. počet vztahů)

dvojí aspekt kontrakce - dvojí nebezpečí

- kontrah. individua rozhodně NEJSOU předchůdci leibniz. monád bez oken, nejsou posled. metaf. instancemi procesu kontrakce
- každá jednotlivina kontr. tehdy, je-li sama kontrahovaná s jinými jednotlivinami, k nimž se přirozeně vztahuje
→ $k o n t r a k c e = (I.) s k l o u b o v á n í + (II.) v z t a h o v á n í !$
- K's příklad: oko kontrahuje veškerenstvo viděním, ale vskutku jen tehdy je skloubujícím okem, je-li přítomno v živém těle, tj. vztaheno k jiné entitě, tj. k určitému přirozenému celku, jehož je součástí
- (PF:) v univerzu vše kontrahuje na základě všeobecn. vztáženosti všeho ke všemu
- (PF:) kontrah. jednotliviny nesmíme ani monadizovat ani udělat z nich jen obsah vyprázdněné uzly vztahů (tj. jen I. nebo jen II.)
- MK vidí I. i II. díky koincidenci v jednotě (viz hl. *Docta II.*)

novoplatonismus a Kusánský

- **Plotinos** - descendenční koncept : absol. HEN - z něj vyvěrá NÚS → PSÝCHÉ a indiv. duše → HÝLÉ
- zvl. arab. myslitelé tento koncept obohacující elementy aristotel. kosmologie
- tohle zná MK v podobě z 11.stol. od Avicenny
- **Proklos** to koriguje ascendenčně - z HEN nevychází první intelekt, ale bytí (TO ON), život (BIOS) a pak rozum (NÚS) - teprve pak vzniká sféra rozum. duší, žijících bytostí (rostl. a živoč.), neživé bytosti (NEKRA SÓMA-TA) a konečně HÝLÉ, hmota
- MK s tímhle descen. ani ascendenčním schématem nepracuje, má triádu: Bůh - univer - jednotliviny
- "veškerenstvo je pouze skloubené maximum . . . celé veškerenstvo vstoupilo v bytí jednoduchým vyzářením skloubeného maxima z maxima absolutního"
- jednotliviny vstoupily v bytí zároveň s veškerenstvem; jedntl. jsou samým univerzem v kontrah. podobě!
- samo univerzum je v každé věci onou věcí, v každém tvoru oním tvorem
- (PF:) na stupních emanace založená ontol. nobilita nemá již u K. své oprávnění
- (PF:) → $d e m o k r a t i z a c e s k u t e č n o s t i$, místo struktury konečného počtu emanujících a ontol. různě dokonalých světů → K: struk. nesčet. podob jediného univerza v nekoneč. počtu jednotliv. jsouc

dokonalost - PERFECTIO

- není ontol. nobilitně zajištěná emanací, hierar. schématem
- → dok. = optimál. funkcionalita každého jsoucího podle způsobu jemu vlastní kontrakce univerza
- srovnání sice říká, že něco někdo hdnější úcty než druhé, ale v podstatě tomu tak není
- MK ztotož. - j e d i n e č n o s t = dokonalost-
- $v ě c = o j e d i n ě l ý m s o u b ě h e m i n d i v i d u a l . p r i n c i p ů$ → jejich ojedin. harmonickou proporcí → neopakov. kontrakcí harmonie čili uspořádanosti celého univerza

následovníci? - Komenský ?

- MK nemá v téhle eliminaci novoplat. z křesť. obdoby - ani u Komenského, kt. jinak MK aspekty rozvíjel!!!
- JAK koncept "světů" vychází z Boha a za aktiv. lids. kooperace s Božím plánem se zase k němu vrací - je to vrchol christianizace novoplatonismu - poslední ontol. "výstup" z Boha, hmotný svět, (MUNDUS MATERIALIS) vyložen jako počátek ascenden. obratu k němu, čl. to umocňuje, protože je zase vrchol ascenden. rozvoje přírody; BTW ascenden. větev eman. schématu ideov. základ prvn. podob evolucionismu 18.st.

Kusánova kosmologie

- propaguje nové metody vážení a měření
- zastává revoluční nauku o pohybu Země
- iniciuje cestu k **Newtonovu** a **Leibnizovu** infinitezimálnímu počtu
- univerzum je nekonečné /do té doby jen Filón ad. přiznávali nekonečnost Bohu, ale ne stvoření, K. je první/
- umožnil svou inovací **Koperníkovu** astronomii a **Galileiho** fyziku
- (PF:) právě filosofie proměňuje paradigmata, celkové pohledy na svět atd., ne sama věda, ta konzervativní
- (PF:) origin. filos. vize skutečnosti vedou k vědec. pokroku, ne prosté fungování vědy
- (PF:) Rombach: budoucnost je minulostí filosofie
- univerzum = kontrah. nekonečno → nemá absol. střed ani abs. hranice → střed vesmíru všude, obvod nikde

- (PF:) MK aplikoval 2. tezi *Knihy 24 filosofů*, /kol. r. 1200/ - Bůh = "SPHAERA INFINITA", střed všude, obvod nikde
- teze 23. a 24 - o tom, že Boha lze poznávat "nevěděním"
- K24f působila už na myslit. 13. a 14.st. (Albert, Tomáš, Bonaventura aj.), ale až Eckhart z ní přímo cituje
- dle MK je univerzum nekoneč. i proto, že nemůžeme stanovit jeho hranice, není to důkaz, že je nekoneč., spíše, že není konečné /to = aplikace jeho metody "učení nevědomostí"/
- **důsledky této inovace**
  - r e l a t i v i z a c e tradič. aristotel. fyziky. - pojm. dvojice k l i d - p o h y b, tj. naprostý klid neexistuje, protože není ani absol. pevný střed a hranice, obvod
  - klid je pouze naším zdáním, rozum usvědčí z omylu
  - klid-pohyb ztratily absol. - ontologicko-axiolog. smysl, mají teď n e u t r á l. v ý z n a m termínů popisujících vzájem. vztahy věcí (důkaz např. astronomie - starověké polohy hvězd dnes nenajdeme) - na tuto krit. navázal Koperník a Bruno /Večeře na Pop. st. - koncepce dějinného času - tvořivý faktor postup. zrání lids. vědění/
  - t e z e o p o h y b u Z e m ě - nic ve vesmíru v klidu, ani žádná planeta ani Země - někdo tvrdí, že MK hlásal jen pohyb Z. kolem osy, ale viz II.kniha *De doct. ig.* /kap. 11, 159, A/
  - revize a přebudování t e o r i e o 4 k o n s t i t u t. e l e m e n t e c h sublunární sféry - země, voda, vzduch, oheň (x dokonal. éteru v nadlunár. sféře planet, hvězd až v 8. sféře stálic, kruhový pohyb, dokonalost sama, žádný zánik, ani vznik - je to COELUM, "nebe") → trvalá proměnlivost → pomíjivost všeho pozemského - tato 2stup. KOSMOLOGICKÁ arist.- ptolemaiov. představa i v Krédu /! Stvořitele nebe i země/
  - MK: **sublunár. t a k y n e p o r u š i t e l n ý**, smrt zde nemá místo (souhlas s Vergilem)
  - v z n i k a z á n i k se týká jen způsobů bytí, ne jejich konstitutiv prvků
  - z á n i k - "když se vlivy jaksi shrnuté v jedno individuum rozkládají, takže způsob bytí tak či tak hyne" (viz **Rombach**: MK fil. = ne metafyzika, ale funkce. ontologie - věci = uzly funkcí)
    - ve středověku t.4 elem. jádrem fyziky (tj. nauky o smyslov. podstatách, NE exakt. a experiment.!) - elementy byly vlastně chápány jako skupenství a oheň mimo ně jako energetický princip fyzikál. dějství; elem. se vrší kolem středu vesmíru v soustřed. kruzích
    - rozlišení: t ě ž k ě - (země, voda), přirozeně směřují "dolů" - l e h k é (vzduch, oheň) - "nahoru"
    - samovolně se vracejí do svých "přirozených míst", pokud vytrženy násilím z nich
    - elem. se pohybovaly, ale místa, co je ohranič., se nepohybovaly /to kritiz. už Jan Filoponos a pak paříž. terministé/
  - K u s á n u s - zrušil rozdíl sub. a superlunár. sféry → přínos k procesu divinizace světského → (1) exakt. věda o světě a (2) demokracie - obojí v novověku, (PF:) zákl. kultur. přínos křesťanství
    - **A) e l e m e n t y** - nesoustředěné, není střed vesmíru; ale Bůh stanovil jejich přesné pevné objemy
    - také směřování "nahoru" a "dolů" nesmyslné, pozice relativní, vesmír nekonečný
    - z elem. stvořena i všechna nadlunární, nebes. tělesa; plyne to z jeho "kontrakce" i z pozorování (např. prý u Slunce to vidět a Země musí být taková)
    - MK parmenidov. chápe jako zákl. jen 2 e l e m. - z e m ě a o h e ň - voda a vzduch = nástroje jejich vzájem. působení (převzal to B r u n o, *O nekoneč., univerzu a světech*)
  - učení o 4 elem. přežilo ve 2.scholastice až ke K o m e n s k é m u (spojil to s Paracels. učením o 3 konstitut. principech věcí, soli, síry, rtuti)
  - i v samé renes. se s elem. pracovalo dál, jen reduk. počet
  - teprve R o b e r t B o y l e /angl. chem./ zásadně odmítl vodu, vzduch atd. jako něj. zákl. 4 elem.
    - **B) věci / části infinitního univerza** rozdílné, ale ne proto méně dokonalé jedna nad druhou
    - n o b i l i t a Z e m ě
      - (I.) Z. není méně neurozená kvůli velikosti, to by odpor. i původ. nauce pokud jde o Merkur, kt. ještě menší! /a přitom je Merk. zde nebes. těleso!!!/ - obhajoba paradoxy
      - (II.) Z. není jen pasiv. přijímatel nebes. vlivů, sama působí na nebes. tělesa, pasiv. je klam pozice pozorovatele, z jiné planety viděno jinak - plyne to z kontrakce = vše působí na vše → vše zároveň aktiv. i pasiv.
    - → s o c. a p o l i t. k o n s e k v e n c e - ontolog. demokratismus → u MK sice ne moc v polit. ale v antropologii ano: *De ludo globi* (pozdní dílo) - každý člověk "má v sobě krále a soudce těch věcí, které jsou vlastní člověku jakožto člověku, protože zvířata je neznají."
    - podporoval k o n c i l i a r i s m u s x p a p e Ź i, pak ovšem opustil a zpět k papeži, pro větš. jednotu církve - konciliarismus se obrazil v anglic. revoluci 17.stol. - parlament > král)
    - → a n t r o p o l o g i e: pro MK Země - vznešená hvězda (později takto mluví Koper., Bruno, Kepler), jedna z nich, → č l o v ě k = svého druhu d o k o n a l ý - ne středov. pojetí, ale zde dok. = maximál. naplnění možností určité přirozenosti, resp. optimalitu jejího způsobu kontrakce univerza

- **C) nobilizace člověka** - umožněna nobilizací Země
- **D) eliminace** dobového přehnaného antropomorfismu: věci jsou na prvním místě pro sebe a teprve pak pro druhé, byť ve vztazích s druhými (x Stvořitel: vše stvořeno pro člověka x MK méně antropomorf. - Měsíc a hvězdy nejsou lucerny pro člověka, aby viděl, jak píší ještě v 17.stol.)
- planety se pohybují působ. živlů, hl. nadnášející síly ohně (tepla) /později podoob. i u Bruna/
- to vše → MK zdrženlivý i k teleologismu u přírod. dějů a bytostí (prostě ne všechny bytosti jsou tu pro jiné a nebo pro člověka, jak to učila patristika a scholastika; nerozumným bytostem my rozumné nemůžeme jednoduše rozumět, je to těžké)
- odklon od antropomorfismu není u MK počátkem depersonalizace vědění /což podle něk. autorů předpoklad vzniku novodob. exakt. disciplín, počínaje Kusánem otevřenou cestu ke kopernikanismu; a další depers. jsou darwinismus a freudismus/, protože čím víc intelektu, tím prohloubenější personalita člověka, neboť intel. nejvíce manifestuje lids. specifickou
- angl. novoplatonik **H. More** /spis *Psychathanasia*/ - naopak, kopernikanismus = triumf rozumu, duše nad smysly, tělem, akt afirmující základy personalitu → duše nesmrtelná (výzvu platoni-kům hledat důkazy nesmrtel. duše vyřkl první Marsilio Ficino/
- **svět = rozvinutí (EXPLICATIO)** čili konkretizace toho, co je v Bohu **zavinutě** a nerozlišeně (**COMPLICATIO**) → Boha a veškerenstvo nelze identifikovat
- **stvořené věci** nejsou v Bohu těmito věcmi, ale Bohem - teprve mimo Boha jsou věci sebou samými
- MK = příklad že antropocentrismus nerovná se vždy antropomorfismus a maligní egoismus; navíc MK nemá v univerzu střed!!! čl. stojí ve středu jen obrazně, též Bůh = duchovní střed všeho, člověk = deus parvus, významový střed univerza; čl. hraje mimořádnou roli pro dovršení dokonalosti skutečnosti, má k tomu (1) intelekt a (2) schopnost tvořit

III. Kusánovo pojetí člověka, myšlení a tvorby

(antropologie a gnoseologie)

- boj o individuální pojetí intelektu (gnoseologie - antropologie a etika - politologie)
- myšlenka kolektiv. vědomí pro moder. člověka nepřijatelná (snad jen kol. nevědomí, u Junga)
- suverenita lids. bytosti, polit. demokracie a právní stát (má žido-křesť. základ)
- hl. gnoseol. soustav. spis *Idiota de mente*
- problém individuality lidské rozumové duše (12.kap.)
- proti **Sigeru Brabantskému**, hl. paříž. averroistovi a jeho spisu *Quaestiones in libros Aristotelis De anima III* a proti "jistým peripatetikům"
- 1277 **averroismus i aristotelismus** mezi 219 zakáz. tezemi odsouz. pař. bisk. Tempierem; dokonce i l. teze Tomáše Akvinského!, pak až 117 A. tezí (Vilém de la Mare, *Correctorium fratris Thomae*)
- T. **Akvinský** ale nejrozhodněj. zastáncem individuality lids. intelektu a odpůrcem averroismu (kolektiv. pojetí)
- právě někt. fran-tiškáři tendovali díky augustin. iluminaci lids. rozumu světlem rozumu božského k chápání nejvyšší kognitivní aktivity lids. rozumu (tj. činný rozum, INTELLECTUS AGENS) i jako něco, co stojí nad individuál. lids. duší (PF: není to přímo averroismus, ale afinitní myšlení, tj způsob chápat IA ne jakou součást duše, ale něco stojícího nad ní)
- **averroismus**
  - (1) ohrožuje: zákl. křesť. filosofické momenty: nauku o stvoření světa, o nesmrtelnosti rozumové lids. duše, o prospěšnosti spolupráce filosofie a teologie
  - (2) hlásá: věčnost světa, existenci jediného, všem lidem společ. intelektu, rozlišuje 3 druhy pravdy
- společ. intelekt je v aristotelismu spíše ortodoxní věc /viz 5. kapit. III. knihy *O duši*/
  - 1) komentátoři - Alexandr z Afrodísiady
  - 2) arab. myslitelé: Al-Kindí, Avicenna, Averroes
  - 3) křesť. myslitelé před latin. aver. - e.g. Dominik Gundissalino, Jan Blund
  - 4) po Tom. (tj. jeho odporu) ještě obnova AV. Janem z Jandunu a radik. nomin. Mik. z Autrecourtu
  - IA = něco, co není součástí a nejvyšší mohutností individuál. lids. duše (x křesť. - pochází přímo od Boha)
  - IA u Arabů zakomp. do emanač. kosmol. schem. - IA = "duše světa" = ontol. nejniž. z 10 vycházejících z absol. božs. jednoty → lids. individua myslí pouze tímto společ. jediným rozumem celého lids. rodu - kt. jako duše světa = i řídící princip celé podměsíčné sféry univerza - nelze zde mluvit o přím. působení Božím, tedy o jeho prozřetelnosti
- indiv. rozdíly mezi vykladači: e.g. Avicenna - i přes to lids. duše nesmrtelná; Averroes se vyvíjel

- v středov. Evropě znali jen Averr. *Velký komentář* - radikální tvrzení, že IA je společný, až v 15. a 16. stol. i jiné kometáře, nejednoznačné, ne tak radik.
- → reakce: **Alexander Halský, Filip Kancléř** - individuál. pojetí IA (s y n t é z a arist. a august. gnoseol.)
- ovšem i tak je podněcován a dovršován působením jiných Ias, tj. andělských i samot. Intel. božího
- když nastoup latin. averroismus → uvědomění si všech konsekvenc. mezi křesť. mysliteli: také morální - **T. Akvinský**: (*De unitate intellectus contra Averroistas*) - if not indiv. IA, nemůže exis. ani o něj se opírající indiv. vůle → ohrožení principů morálky, odpovědnosti jednotlivce za jeho činy

srovnání Akvinský - Kusánský v případě boje o indiv. IA

- pro MK je averr. společný IA i novoplaton. rozplývání duše po smrti v duši světa nepřijatelné křesťansky
- Akvinský i MK chápou každé lids. individuum jako ARCTISSIMA UNIO (nejuzší, nejdůvěrnější jednotu)
- Tom: nadindiv. IA by se nemohl opírat o z fantazmat indiv. tvořené pojmy! (= indiv. zakotv. ve vnitř. smyslu imaginace)
- MK: zakotvuje indiv. IA dokonce ve smyslech vnějších - indiv. rozliš. schopnost zraku → nemůže to být jinak ani u vyšší schopnosti rozumové, tj. u IA
- MK: vůbec duše indiv. (arist. argument!), protože formu individualizuje přítomná látka
- mezi *Summou* a *De docta ign.* jistá struktur. analogie (3 díly, 1. díl o Bohu /onotheologie/, 3. díl o vtělen. Bohu /christologie/; rozdíl ale ve 2. části: Tom: antropologie, etika, část. politika x MK: kosmologie, fyzika - tj. vesmír, příroda)

nauka makrokosmos-mikrokosmos - analogické myšlení renesance

- po *De docta ign.* dochází k porměně MK myšlení a filosofie: jakási *r e l a t i v i z a c e* nauky o *k o n t r a k c i* sílící rétorikou *m a k r o k o s m o s - m i k r o k o s m o s* (člověk)
- *a n a l o g i c k é m y š l e n í* (tj. dle podobnosti makr-mik) rozbili až myslitelé novověku (T. Hobbes aj.)
- v *II. De docta ignor.* jen zmínka (univ. ustrojeno jako jednot. údy v čl), ale poté v dalším díle tato nauka mak.-mik sílí čím dál více - protože M/m-nauka prostředek pro ostatní jak pochopit jeho učení o kontrakci
- pojem CONCENTRATIO (zhuštění) - asi předchůdce Kus. pojmu kontrakce

MK přínos ke starší makr.-mikr. nauce

- 1) přenesl ji z člověka na *v š e c h n y* části *u n i v e r z a* (mikrokosmizace všech částí makrosvěta)
- 2) makrokos. je *n e k o n e č n ý* = mak. je skloubené božství → jednota, řád vzájem. spjatosti všeho

projevy ústupu a proměny nauky

- 1) didaktika mak-mik o s l a b u j e individuálnost i interiorizující skladebnost kontrakce
- 2) viz níže: MK mluví najednou o "vyšší" a "nižší" přírodě (x *De docta ignor.* - MK: nelze mluvit o stupních dokonalosti mezi jednotlivinami)

člověk - NEXUS, střed jsoucna, MUNDUS PARVUS

- *De coniecturis* - kontrakce má indiv. charakter, ale MK uvažuje i o druhovém, obec. lidském tvaru k-ce
- SPECIES HUMANA (lids. druh) - ontol. střed (MEDIUM) / spojení (CONEXIO) dvou hlav. sfér jsoucího
- o n t o l. charakteris. těch 2 sfér (*p o m í j i v o s t / n e p o m í j i v o s t*)
- g n o s e o l. char. - (*s e n s u á l n o s t / r a c i o n á l n o s t*)
- HUMANITAS (lidskost) ten typ jsoucího, v němž koncentrovaně existuje to, co mimo člověka v univerzu existuje odděleně
- *Idiota de mente* - ještě silnější potvrzení, že čl. a lidský druh = střed, centrum - podle už Eriugenovské tradice člověk = NEXUS (spojení) toho, co je v univerzu bytostně rozdílné, protikladné, tj. tělesné a netěles. podoby jsoucího → MK: člověk = nejvyšší forma dokonalosti nižší přírody (NATURA INFERIOR) a počátkem (INITIUM) přírody vyšší
- kvantit. a kvalit. g r a d a c e tohoto pojetí čl. v *De ludo globi* - člověk = MUNDUS PARVUS (malý svět) → vyzařuje (RELUCET) dokonalost celého univerza (PERFECTIO TOTALITATIS UNIVERSI) v ý r a z n ě j í n e ž u n i v e r z u m s a m o

problémy : kontrakce vs. makr./mikr.

- kontrakce = v kontrahujícím je vše po jeho způsobu
- makr./mikr. - vesmír se v člověku urč. způsobem odráží, dá se říci *z r c a d l í* → opak než u kontrakce?
- tj. je v mikr. makrosvět po svém způsobu?
- MK - v čl. je obsaženo (EINSCHLIESSEN, něm. kázání) vše - (PF:) nejde o kontrakci, ale prosté zahrnutí bez kontrahující transformace

- co ve vesmíru odděleně a v člověku koncentrováno, je v čl. *reálně* (např. vegetativnost + smyslovost, afektivnost), ale ne po svém způsobu, ale např. veget. a sensitivnost v čl. "humanozovány" vyšším duchov. principem, kt. rostl. a živočichové nemají
- (PF:) *závěr* - mak. není v člověku ani po jeho ani po svém způsobu, ale *analogicky* (obdobně)- dáno schopností mikros. připodobňovat se reálnému
- místo kosmologic. orientov. *kontrakce* → gnoseol. zaměřená *asimilace*
- **asimilace** střed. pozic: *subjektivismus* (kontrakce uplatn. v gnoseol.) *Adekvat. objektivismus*
- *oslabení* prostřed. role univerza → u čl. její zesílení !!! (čl. pozoruhodnější > andělé, kt. intelekt. výš)
- resp. u lidské mysli toto zesílení prostřed. role, významu; změna u MK se odehrála v dekadě mezi *Učenou* a *Soukromníkem o mysli*
- vliv na změny asi i MK's *christologie* (3.kniha De docta)
  - *Kristus*
    - ontologicky prostředkuje mezi absolutním maximem a univerzem
    - JK = prototyp pravého a plného lidství → umožňuje to přenos i na čl., resp. na to nejbožš. v něm, jeho ducha (mysl)

celkový posun k epistemologii

- 3.desetiletí MK tvorby, 3 gnoseol. spisy, mluvčí "Idiota" ("Soukromník", něm. "Laik")
- dialogy: *Idiota de sapientia*, *Idiota de mente*, *Idiota de staticis experimentis*
- *De mente* nejzásad. pro MK další vývoj
- MK *gnoseologie*
  - 1) před De mente
    - *De docta*: lids. poznání se konstit. na 3 stupních, triadicky - *smysl-rozum-intelekt*
    - až v posled. spisech (*Compendium*, *De apice theoriae*) spíše *dualisismus-smyslové/intel-ektuální* poznání
  - *De coniecturis* (O domněnkách) - mezník vývoje MK, zač. v 1440 → spousta věcí z *De docta*
    - (J. Koch :) MK prý z 3 částí přeprac. na 2 a revize nauky (o coinc. opposit.)
    - koncept všeobsahující mysli, která se stává principem jednoty všeho
    - *přeměna fil. na filosofii ducha*:
    - ontol. role *univerza* (De doc.) → *přebírá mysl* (duch), res. intelekt (INTELLECTUS)
- 2) De mente
  - *lidská mysl*
    - 1) aktér poznání - řídí i niž. formy poznání (smyslové poz. a imaginaci)
    - 2) oživující princip těla
  - přítomna celému kognitiv. procesu (ASSIMILATIO, připodobňování)
  - mysl = připodobňovací síla, proniká všechny akty lids. poznání a vede poznání ke stále větší dokonalosti, takže se "*viděním připodobňuje tomu, co lze vidět, slyšením tomu, co lze slyšet, čicháním voněmu, dotykem hmatatelnému, čitím smyslovému, obrazností obraznému, rozumem rozumovému*".
  - *smyslové pozn.* - nejnižší, ale nutné pro rozumové; zúžení sm. → ochuzení i vyšš. forem poznání (viz hl. pozdní spis *Compendium*)
    - spis *Compendium* (někdy 1463-4, pozdní, konec života)
      - lidský duch - kosmograf, na náměstí za hradbami města koncipuje mapu okol. světa
      - hradební systém má pět věží s pěti branami = pět lidsk. smyslů
      - kosmograf vysílá ven do krajiny ztěchto bran své posly - ti přinášejí zprávy → na jejich základě začne kreslit svou mapu
      - *poznání skutečnosti* tedy = něco jako *vytváření* mapy lids. intelektem
      - je-li něj. z bran trvale zavřena → nedostateč. popis světa, chybí zprávy daného smyslu
      - kosmograf (lids. mysl) má úkol - udržet všemi prostředky brány otevřené a trvale přijímat zprávy nových vyslanců → tím svůj popis činit pravdivějším
      - když je popis všech smyslov. věcí hotov, ukončen, zakreslí jej do mapy, když předtím vše dobře uspořádá a vztahově vyměří, pak vyslance propustí, uzavře brny a obrátí se k vnitřnímu nahlédnutí do základu řádu světa (MK: to je Bůh, ale o tom vyslanci nic nesdělili:)
      - (PF:) Comp. = 1) důležitost smysl. poznání 2) aktivní pojetí poznání
      - 3) nedokazuje, že by se K nořil víc a víc do mystic. vizí, to ani v *De apice*, posled.spise

- spis *Idiota de mente*
  - už zde kreativní pojetí lids. mysli
  - mysl - vytváří svou kognit. aktivitou 3 roviny poznání
    - (1) smyslově vnímatel. věci vně člověka → vědy o přírodě
    - (2) kognitiv. výtvoř uvnitř čl. (resp. uvnitř lids. mysli) → matemat. vědy (aritm., geom.)
    - (3) toho, co vně čl. v nadmyslové oblasti, tj. Boha → teologie (nejvyšší věda)
  - ad (3) - (PF:) je to vl. metafyzika, tj. její část, "přirozená teologie"
  - ad (1) počíná smysly, pokračuje imaginací, vrcholí v rozumu - pouze ponětí o smysl. věcech
    - formy věcí zde ne opravdové, ale zastíněny hmotnou měnlivostí, jen domněnka, pravděpodobné poznání, ne pravda, nejde to o (1) říct
    - rozum zde však už dospívá díky "fantazmatům" (představám) k pojmovému poznání věcí (rozumov. připodobněním) → nejisté, spíše obrazy forem než jejich pravda
  - ad (2) **MK - poznání věcí jako asimilace, připodobnění se formám o sobě**
    - s ch o l a s t i k a - IA tvoří pojmy z fantazm. a identifikuje se s nehmot. formami věcí
    - K u s á n u s - rozum nedosahuje k samot. formám, jen si o nich tvoří své obrazy
    - když mysl obrací od smysl. věcí a noří se, uzavírá sama do sebe a není jen fkcí oživující duše, když se uchopuje sama → m o ž n o s t v y š š í h o p o z n á n í
    - vrchol poznání: m y s l nazírajíc skutečnost skrze svou neměnnost a bez pomoci svých nástrojů je schopna p ř i p o d o b n ě t s e f o r m á m, ne tak, jak jsou ve hmotě, ale "jak jsou v sobě a o sobě, a uchopuje neměnné bytnosti věcí"
    - asimilací k formám mysl vytváří jistotné matem. vědy+ zakouší svou moc připodobňovat se věcem, pokud jsou v nutné spojitosti, a pdole toho o nich tvořit pojmy - je to k o g n i t i v n í t v o ř i v o s t m y s l i, její kreativ. aktivita - vytváří pojmy (nutné, ne nahodilé) a matem. entity (aritm. a geometric.)
    - (PF:) MK ad hoc konstatuje, popis konkr. forem, ale ještě nevyvozuje zásad. antrop. důsledky (to až v *De beryllo*)
- spis *De beryllo*
  - vrchol zkoumání tvořivosti mysli (zač. v *De mente*)
  - ovlivněn Hermem Trismegistem
  - nové paradigma vztahu Bůh-člověk-ostatní stvořená jsoucna
  - ú m ě r a Bůh = stvořitelem reál. jsoucen (ENTIUM REALIUM) a přiroz. forem (obrazů B. intelektu)
  - člověk = tvůrce rozumových jsoucen (ENTIUM RATIONALIUM) a forem umělých ("pouhých" obrazů jeho - lids. - intelektu)
  - MK souhlas s HT - člověk = "druhý bůh"
  - "člověk měří svůj vlastní intelekt silou svých vlastních děl" → K (6.§) : je to napros. jistá pravda
- t ř i s f é r y, jichž člověk tvůrcem:
  - (1) OMNIUM NOTIONUM (všech pojmů)
  - (2) OMNIUM MATHEMATICALIUM (všeho matematického)
  - (3) OMNIUM ARTIFICIALIUM (všeho vytvářeného) - a to: produkty a) umění b) technic. doved.
  - technic. dovednosti - akt, jímž člověk překonává přírodu (*De ludo globi*)
  - typic. pro rozvinutou renesanci - ARS není jen napodob. přírody, ale i vytvoření něčeho, co sice není proti přírodě, ale co ji přece jen překračuje, protože ona sama to nevytvořila (ale i aristot. Tomáš Akv. by nápodb. myslel napodb. tvořivé síly přírody, ne přímo jejích děl!)
- ad 3. (nejvyš.) stupeň poznání - onto-teologické - mysl oproštěná od hmoty (abstrakcí) poznává Jedno, že jedno je vše a vše jedno, nahlíží tak i svou jednoduchost, vidí jendo jako nutné, bez čísla, veličiny a vši jinakosti, čl. zde je schopen nahlédnout samu pravdu, protože používá mysl sebe samé tak, jak je sama obrazem božím. A bůh, který je všechno, se v ní odráží. - mysl nahlíží samo Jedno, neboť je jeho připodobněním
  - tyto teologické myšlenky nejvyšší blaženosti
- p ř e c h o d, změna u MK - v *De docta* první připodobnění božské jednotě UNIVERZUM, zde LID. MYSL
  - → člověk = zprostředkovatel mezi bohem - věcmi, přejímá i tady roli univerza z *De docta*
  - čl. je malý, druhý bůh, prostředkuje boha věcem, ale není stvořitel v pravěmslova myslu, netvoří z ničeho
  - **rozdíl mezi stupni poznání II. (matem. a geom.) a III (onto-teol.)**

- II. stupeň poznání - člověk se Bohu p o d o b á
- III. stupeň - čl. se k Bohu p ř i b l i ž u j e
- přesto právě produkty II. stup. poznání, = teorie o čísl. a geom. entitách, připsávají k hlubšímu nahlédnutí teologických tajemství
- poznání II. díky svému původu (produkt mysli) t r a n s p a r e n t n í, vnitřně průhled. a jasné
- č í s l a a g e o m . e n t i t y pro mysl e v i d e n t n í, mysl zde má úplné a defin. poznání, žádné nekon. zdokonalování
- x smysl. věci i Bůh a andělé (9 chórů, podle KM oblíbenec Diviše Areopagity) takto evident. poznatelné nejsou, neboť jsou mimo mysl
- formy v přírodě ponořeny do temnoty látky a i to, co nás přesahuje (hl. Bůh) zahaleno temnotou, ale tou z jasů božího světla (viz Areopagita, pozn. autor výpisků)
- MK - řešení = m a t e m a t i k a; nekapituluje, nechce tápat ani v poznání II ani III
- *De Deo abscondito* (staší než *De mente*) - blízko n o m i n a l i s m u (nepoznáváme esence, podstaty věcí, jak tvrd. realist. scholast., ale jejich rozdílnost, abychom mohli prakticky s nimi zacházet, vnějškové vědění rozdíl. činností a podoby)
- *De beryllo* - ještě radikálnější - 3 formy existence - př. s ohněm (tehdy 1/4 zákl. elem. filosofie)
  - v mysli Boží -ta pravá, reál. bytí, zde ve vlastním původu a rozum. důvodu své existence
  - v přírodě - také reálná existence
  - v pojmové podobě v našem intelektu - intencionální existence
    - není mezi nimi ontologický, ale f e n o m e n á l n í r o z d í l ! (oheň v bohu neexistuje se všemi smysl. kvalitami, kter. jím zakoušíme v přírodě)
    - proč ale v Bohu dokonalej. existence? - MK: není ho tam (v Bohu) méně - jako u knížecí hodnosti u krále, kt. ji má pravdivěji než sám kníže, i když ji neprojevuje
- **přechod k funkcionální ontologii ?**
  - v *De docta* - ještě r o z d í l a b s o l u t n í - k o n t r a h o v a n á bytnost
    - první (absol.) bytnost věcí není věc sama, ale Bůh dávající všemu jsoucnost → "nejiná" = t á ž
    - skloubená bytnost - zde už se např. s. b. Slunce a Měsíce l i š í
  - *De beryllo* - už předchozí rozlišení nemá, např. oheň v přírodě popsán jako by ani žádnou bytnost neměl
  - (PF): důkazem místo v D.b., kt. považováno za hl. důkaz MK's f u n k c i o n á l n í o n t o l o g i e
  - jsoucno = funkce a fke = jsoucno (věc ve světě má vlastnosti jen vztahem k jiným, tj. vztahy nepatří k její bytnosti, netouží vůbec po svých vezdejších kvalitách, když se "odpoutá ze slizby světa")
  - Rombach - viz též sekce o kontrakci a předtím o sublunáru - jednotlivé věci u MK nezaloženy řádným zvláštním metafyz. principem, ale jednoduše jsou pouze "u z l y f u n k c í" (PF nesouhlasí, MK má i látku a formu ve věcech jako jejich složky; navíc věci jsou především pro sebe, teprve pak pro jiné, jsou neopakovatel. skloubení univerza!!! → PF. kontrakce není v tomto smyslu vlastně vůbec funkcionalistická)
- → věda : **filosofie přírody** a přírodověd. zkoumání
  - není o poznávání esencí věcí, ale v l a s t n o s t í a v z á j e m . p ů s o b e n í věcí
  - pouze (onto)teologie nám může říct, co věci jsou samy o sobě
  - zlepšení vědění o přírodě - m a t e m a t i k a
    - MK byl i matematik, napsal několik spisků o mat. (1445-1459), o kvadratuře kruhu i mat. celkově
    - (J. Koch:) *De docta* využívá geometr. obrazce → *O domněnkách* užívá už číselné řady
- *Idiota de staticis experimentis*
  - nejvyšší stupeň vědění o přírodě - r o z u m o v é p ř i p o d o b n ě n í se věcem
  - r.p. se opírá o s m y s l o v é p ř i p o d o b n ě n í - v našich smyslových orgech umožněno velmi jemným a receptivním duchem, kterým jsou naplněny artérie a nervy
  - toto poznání řídí duše (tj. oživovací princip), společ. u zvířat (konfuznější) a lidí
  - r.p. - zde vznikají "m e c h a n i c k é d o v e d n o s t i a d o m n ě n k y přírod. i logic. druhu"
    - r.p. = soubor všech věd o přírodě, dobové technice a logice (tehdy = technice myšlení; je to jen kontradiční log. !)
  - IDSE - mnoho nápadů, jak prohloubit a zpřesnit poznání ve vědách a technic. doved. (geografie, chemie, farmacie, medicína, aplikace poznatků, řemesla, matemat. výpočty na sestroj. mechanismů)
  - MK - ptá se - lze vážít i rozumnost, inteligenci, morálnost a její opak, neřest? - ale odmítá parapsycho
  - IDSE: MK: "různost váhy je prostředek, jak se dotápat pravdivěji k tajemství věcí a jak se mnoho dovědět pravděpodobným dohadem"
  - třeba v á ž í t všechny věci, p o r o v n á v a t jejich váhy, srovnávat je s dalšími měřitel. vlastnostmi či projevy váž. věcí (MK odkaz na bibli: Bůh všechno stvořil v čísl. míře a váze; viz i *De docta*: Bůh užil při konstruování univerza znalostí věd QUADRIVIA - mat., geom., muz., astron., l. rozvrh u **Augustina a Boethia**)

- **nové dělení věd**

- ve středověku a hl. v renes. ale už dochází k novému dělení věd
- **rozdělení věd (MK)**
  - *De docta*: matematika - o číslech; geom. - míry; muzika - váhy → astr. - celkový obraz univerza
  - muzika není o hudbě, ale o vážení, tj. o harmonii. uspořádání univerza, hudba = jen její nejná-
zor. podoba
  - harmonie - vládne jen tam, kde existuje řád proporcí = vyváženost → ve sféře hmot. věcí manifest.
hl. určitými váhovými poměry při srovnatel. objemech
  - vážení lze právě proniknout do skladby složených věcí (e.g. slitin kovů, důlež. v mincov.)

- **IDSE : úsilí o zpřesnění poznání růz. formami kvantifikace**

- mluví o vlivech věcí na druhé, hledá cesty, jak ty vlivy měřit
- vážení tehdy jedinou kvantifikač. metodou, přesné přístroje nebyly
- váhové množství něj. věci má pomoci určit rozsah vlastností jiné (povaha kovů dle množství paliva, než se
taví)
- MK: "vážení věci je vlastně harmonický poměr, vzniklý z rozmanité kombinace věcí rozličných"
- MK zkoumá magnetismus (to již ve středověku Petr Peregrin)
- zkoumání magnetis. vyvrcholilo 1600 - **Gilbert** - spis *De magnete ... et de magno magnete tellure physio-
logia nova* - nové cesty vědec. zkoumání mag.
- váží druhy vod, úvahy o vážení vzduchu (prý by mohlo dobré pro meteorologii)
- (PF:) renesanci se vyvinul názor, že voda není element, ale živá sloučenina, u vzduchu objeven
tlak vzduchu (důl. pro meteorolog.)
- kvantifikace má
  - (1) odstranit nepravdivé názory někt. alchymistů
  - (2) korigovat nedostateč. poznání ze smyslů
  - zejména v oborech o lids. životě (farmacie, medicína) → MK hledá nové formy lékař. diagnostiky (tj.
nezaložené jen na smyslech) → jako objektivizovat jevy
- MK chce měřením (vážením) stanovit stálé poměry srovnávaných jevů
- jednotl. věci (resp. jejich vlastnosti) odkazují k sobě navzájem - relevance vzájemných poměrů
- to plyne z paradigmatu analogie makro-mikrokosmos (panuje tu harmonie m-m i mezi částmi jejich)
- příroda - proporční - relační povaha (tj. ta př. vnímaná člověkem)

úkol matematiky

- zkoumání nutno organizovat mezi národní, mocní světa to mají podpořit
- MK anticipuje formulování prvních matem. přírodovědných zákonů v 17.stol.
- matematizace přírodních jevů - poč. ve středověku - **Robert Grosseteste, Roger Bacon, Oxford. kalkulační Mikuláš z Oresme**
- (PF:) MK - někt. návrhy problematické, ale dotehdy (1) nejglobál. koncept matematizace, (2) založen na
MK ontologii
- má prohloubit a zpřesnit i poznání o věcech III. stupně poznání (onto-teol.)
- MK uplatňuje mat. hlavně o Bohu, (méně) pro ontol. pojmy (substance, kvantita)
- teologie: hl. pochopení mystéria Boží trojedinosti (PF: později pseudokř. triad. hereze Hegel a mar-
xismus)
- matematika, resp. matem. spekulace o onto-teologii se prolíná celým MK dílem, jeden z hl. konstit. prvků
jeho myšlení
- geometric. meditace mohou objasnit, co lids. rozum nechápe, splývání protiklad v Bohu atd.
- RATIO je závislé na smysl. vnímání a představivosti, obrácené je k nižším složkám duše
- INTELLECTUS - odpoutaný od všeho hmotného a konkrétního
- geom. entity zobrazené ve hmotě nejsou ideální, nemohou být identické → pouze INTEL. umí o nich pře-
mýšlet, umí uchopit čisté formy, představovat si jejich proměny v nekonečnu, odhalit jejich vzáj. vztahy,
kt. ve sféře smyslové se neprojevují
- **metoda poznání - intelektuální imaginace** - duch. zrakem nahlížíme, co se děje s růz. ge-
om. entitami, když je do nekonečna zvětšujeme / zmenšujeme - infinitní dynamizace - co se pro
rozum zdálo diskontinuitní, vyjevuje inf. dyn. jako překvap. kontinuitu (e.g. nekonečný kruh se stává přím-

kou) → v nekonečnu mizí rozdíly (mezi geom. entitami jako kruh a přímka); Bůh analogizován s nekoneč. přímkou / bodem

- obrazce i tělesa vznikly právě rozvinutím (EXPLICATIO) přímky (v přím. je plocha a těleso touto přímkou samou, teprve mimo ni plochou a tělesem) // věci v Bohu a mimo něj právě takto
- t r o j i t á s t r u k t u r a b o ž í - (*De apice theoriae*) - jediný Bůh je tajuplnou trojicí božských osob
- podobně: každé 3D těleso je obrazem této trojitě jednoty délkou, výškou a šířkou, kt. nejsou oddělitelnou částí tělesa
- (PF:) MK neuvažuje o konkr. tělese, ale o "bytí tělesa", o "dokonalé dimenzionalitě", kde všechny 3 D neexistují bez sebe; jsou si principy (délka principem výšky atd.)
- analogie, jak chápat triadické jednoty všech ontol. rovin, od nejniž. - nejvyš: těleso (bytí)-život, duše (mysl) - Bůh
- (PF:) MK zvolí urč. atribut (e.g. nedělitelnost) a zkoumá jej na všech úrovních
- (PF:) MK sice tvrdí (*De docta*), že křesť. filosof by neměl uvažovat o Bohu podle výtvorů (to je pohanské), ale právě proto přenáší úvahu do matematic. a geom. entit, matem. pojmy neexistují ve skuteč., ale jsou výtvary lids. mysli a ta stojí Bohu ze všech jsoucen nejbliž → adekvát. poznání > skrze věci ponořené do látky
- (PF:) nejde také o ~~do-sa-že-ní~~, ale o p ř i b l í Ź e n í se pravému poznání
- (PF:) poznání také možné Boží v s t ř í c n o s t í, nejen akt lids. úsilí; VERBUM DEI - boží slovo, duchov. strava, již lids. duch roste → c h r i s t o l o g i e trvalá součást MK's spekulace
- (*De apicae*) - Kristus = mejdokonalejší projev (PERFECTISSIMA APPARITIO) absolutního POSSE - "vede člověka slovem a příkladem k čistému a jasnému poznání onoho POSSE, kt. je mocí mocného a silou silného."

Mikuláš Kusánský (pasáž z P. Floss – Jan Amos Komenský)

1. Coincidentia oppositorum – zborcení aristotelovsko-scholastického vidění světa

- v jedno ze spisů antologie nazvaném De beryllo učí MK čtenáře dívat se na svět jinak, než jak učí aristotelická logika – přes beryll (jakési v té době už používané brýle) coincidentiae oppositorum, čili shody, splývání protikladů
- MK vytýká aristotelické logice její hlavní zásadu, že totiž vylučuje možnost přisoudit určitému subjektu (tj. věci) protikladné predikáty (tj. vlastnosti).
- a přece – svět a všechno v něm se skládá z navzájem se vylučujících protikladů, kt. však existují uvnitř jednotlivých věcí v jednotě
- MK je tak průkopníkem dialektické logiky, kt. domyslel a rozvinul v 19.stol. Hegel a kterou použil pak Marx
- MK na příkladech z GEO dokazuje, jak protiklady mohou v sebe navzájem přecházet a jak splývají jeden s druhým, ale jak také jeden vyvolává druhý

„Dostaneš se lépe k příčinám působícím v přírodě, uvidíš-li, že vznik jednoho je zánikem druhého. Přes beryll totiž uvidíš jeden protiklad a skrze něho i původ druhého protikladu.“

- žák např. musí trpět poučováním, aby se jednou stal učitelem, kt. poučuje zase jiné, trpnost se tedy mění v činnost
- předmět sám k teplu indiferentní, se působením tepla mění, až nakonec začne hořet a sám teplo ještě umocňuje a předává jiným, chladným tělesům
- → chladno přechází v teplo, křivé v rovné, nekonečný kruh v přímku, nekonečně zmenšovaný kruh v bod, přímka je výlevem bodu, plocha pohybem přímky (bod tedy v sobě všechny ty útvary implicitně obsahuje), nekonečná a nulová rychlost otáčejícího se kola splývají
- pozn. řadu z těchto př. uplatnil i Komenský při řešení něk. FIL a teol. záhad
- tak jsou zcela zborceny domnělé jistoty aristotelovsko-ptolemaiovsko-scholastického výkladu světa

2. Nutnost tří principů při výkladu světa

- MK dále zdůrazňuje, že ve FIL nelze pracovat jen s dvojicí základ. principů, že třeba mít **tři principy**, „aby v něm protiklady splývaly a zároveň se vylučovaly.“
- aristotelovsko-scholast. tradice pracovala při výkladu světa s dvojicí základ. pojmů

pomíjivé	věčné
látka (hmota)	forma
svět	bůh
stvořené	stvořitel
pozemské	jinosvětské
tělo	duše

- podle aristot.-schol. (AS) dochází ve světě k neustálému vzniku a zániku, jedna věc zaniká a rodí se druhá
- jedna konkrétní existence se rozpadá, ale druhá se objevuje
- tvary věcí, jejich vnější i vnitřní specifika zaniká, ale nezaniká stálý vznik nového a neslabne proud vzniku nových a nových bytostí → i když něco zaniká, **něco musí stále trvat**
- to, co trvá, je hmota (resp. látka, MATERIA), něco samo o sobě neurčitého, jakási absolutní možnost, kt. je schopna přijímat růz. naplnění, růz. aktualizace dané principem druhým, formou
- forma utváří látku do určitého tvaru, nejen vnějšího, ale i vnitřního, a tak vznikají růz. útvary tohoto světa
- útvary světa jsou jednotou látky a formy
- když se forma od látky oddělí, určitá bytost přestane existovat, a pokud se látky nezmocní nová forma, nemůže vzniknout další útvar
- odstup formy od látky a tedy zánik určitého tvaru byl nazván **privace**
- ta chápána jako jakýsi 3.princip vedle látky a formy, ale protože zbavenost byla jakousi neexistencí, odnětím, byla chápána jako pasivní princip, jako nedostatek, jako něco negativního
- protože v AS světě bylo vše, co je spojeno se zánikem, něčím nedůstojným a méně hodnotným, nebyla tomuto pasivnímu principu fakticky přisuzována role principu a tak figurovaly jen principy dva – látka a forma

Kusánus

- přichází s myšlenkou, že negace (**privace**) je také aktivním principem a že bylo chybou aristoteliků, že mu nepřisoudili kladnou roli, že ho nechápali jako pozitivní sílu
- MK naznačuje možnost chápání negace jako hybného činitele reality, kt. ji otvírá novému bytí

- privaci však větš. chápe v jisté míře ještě jako prvek původní jednoty látky a formy, která je zrušena vznikem věci, v níž tyto dva principy stojí proti sobě (neboť látka je pasivní a je principem dělitelnosti, zatímco forma je původcem všech aktivit věci, všech jejích vlastností a efektů a principem jednoty, spojitosti), ale zánikem věci, v privaci zase splývají ve svou původní jednotu
- třetí princip zde tedy spíše pojat jako zánik a spojení protikladů, uplatňující se v rozkladu věci
- jednota dvou prvních principů tedy spíše potvrzována v rozkladu věci než ve vzniku nové věci, která by byla spojením protikladů
- dialektická triáda má u Kusána ještě jakousi sestupovou tendenci
- jinak tomu je u Komenského
- pozn. (Floss ibid) - nesnesitelnou dualitu AS narušuje už vlastně sama postava Krista (boho-člověka)
- u Kusána (i Böhma) cítíme, že novoplatonismus vedl k smazávání rozdílů mezi vrstvami tohoto kosmu, ale s tím výsledkem, že vyzdvihl vše božské a duchovní proti všemu světskému a tělesnému
- **Komenský** se naopak přimkl ke zdravému jádru Aris., k jeho realismu, k jeho účtě k přirozenému světu, k progresivním momentům AS – přijal vzestupný aristotelský kosmos, aristotelskou vzestupnou stupnici přírody, ale naplnil ji pohybem, po kusánsku ji zdynamičtil – odlišuje se tak od renesančního novoplatonismu i matematického mechanismu, dvou zákl. linií tehdejšího (pozor – zde až 17.stol. !!!) chápání přírody